र्द्धहीनन्तु यातनुत् । त्रिपादहीनं श्लेष्मघ्नं संग्राह्यग्निकरं लघु"।त्रिपादहीनस्य तन्त्रान्तरे आरोग्याम्बु संज्ञा। तस्य लक्षणगुणास्तु । "पादशेषन्तु यत्तोयमारोग्याम्बु तदुच्यते । आरोग्याम्बु सदा पथ्यं कासश्वासकफापहम् । सद्योज्वरहरं ग्राहि दीपनं पाचनं लघु । आनाहपाण्डुशूलार्शोगुल्मशोथोदरापहम्"भा०प्र०"दिवा शृतन्तु यत् तोषं रात्रौ तद्गुरुतां व्रजेत्" वैद्यकम् । "संक्रान्तौ वर्षवृद्धौ च ग्रहणे चन्द्रसूर्य्ययोः । सूतके मृतके चैव न स्नायादुष्णवारिणा" स्मृतिः । "क्षेत्रस्थमुद्धृतं वापि शीतमुष्णमथापि वा । गाङ्गं पयः पुनात्याशु पापमामरणान्तिकम्" मरीचिः । "नित्यं नैमित्तिकञ्चैव क्रियाङ्गं मलकर्षणम् । तीर्थाभावे च कर्त्तव्यमुष्णोदकपरोदकैः" यमः । "उष्णाम्बुनाधःकायस्य परिषेको मलापहम् । तेनैव चोत्तमाङ्गस्य बलनुत् केशचक्षुषोः" आ०त० आयुर्वेदः । उष्णोदकेनाचमननिषेध आचमनशब्दे उक्तः ।

उष्णोपगम पु० उष्ण उपगम्यतेऽत्र आधारे घञ् अवृद्धिः । निदाघकाले। ग्रीष्मर्त्तौ [कन् । तत्रैव आतपे च ।

उष्म पु०उष–मक्। १घर्मे, २आतपे, ३ग्रीष्मे ऋतौ च । स्वार्थे

उ(ऊ)ष्मन् त्रि०ऊष–आधारे मनिन् वा० वा ह्रस्वः । १ग्रीष्मर्त्तौ कर्त्तरि मनिन् । २आतपे "नोपतापि मनः सोष्म" "उष्णोष्णशीकरसृजः प्रबलोष्मणोऽन्तः" "अभीक्ष्णमुष्णैरपि तस्य सोष्मणः" माघः । दीर्घादिः ३शषसहवर्णेषु ।

उ(ऊ)ष्मप पु०उष्माणं पिबति पा–क्विप् । भृगोः पुत्रे १पितृगणभेदे "शुकालिनो बर्हिषद उ(ऊ)ष्मपा आज्यपास्तथा"पितृगणनायां स्मृतिः । २उ(ऊ)ष्मपानकर्त्तरि तपस्विभेदे त्रि० । "उर्द्धमुखैरिव रविनिविष्टदृष्टिभिरु(रू)ष्मपैः" काद० । [घञ् अवृद्धिः । निदाघकाले ।

उ(ऊ)ष्मागम पु० उ(ऊ)ष्मा आगम्यतेऽत्र आ+गम–आधारे

उ(ऊ)ष्माय नामधा० उ(ऊ)ष्माणमुद्वमति उ(ऊ)ष्मन्+क्यङ् । उ(ऊ)ष्मायते औष्मायिष्ट उ(ऊ)ष्मायमाणः ।

उस्र पु०वसन्ति रसा अत्र वस–रक् नि० न षत्वम् । १किरणे, सूर्य्यकिरणानां जलाकर्षकत्वेन रसवत्त्वात्तथात्वम् । २अन्येषां यथायथं रसवत्त्वम् बोध्यम् । २वृषे । ३सुरभ्यां ४लतायां ५पृथिव्यां च स्त्री निरु०। देवमात्रे पु०उज्ज्व० "उस्रावेतं धूर्षाहौ" यजु०४,३३ । "उस्रौ अनड्वाहौ" वेददी० "क्रत्वा नार्वोस्रः पितेव"ऋ०६,१२,४ । "उस्रौ वृषभः"भा०"शरैरुस्रैरिवोदीच्यान्नुद्धरिष्यन् रसानिव"रघुः "यो धर्त्ता भुवनानां य उस्राणामपीच्छा" ऋ०८,४१,५ । ७सूर्य्ये "प्रमित्रासो न ददुरुस्रो अग्रे" ३,५८,४। "वसति नभसीत्युस्रः सूर्य्यः" भा०। सूर्य्यरश्मिसम्पर्कात् ८दिवसे च । "वसुमाँ उस्रयामा" ऋ०७,७१,४, उस्रयामा दिवसं प्रति गन्ता" भा० उस्रमिच्छति उस्रीयति "उस्र्योमाङ्क्षाटः प्रतिषेधः"वार्त्ति० लङादौ नाट उस्रीत्युक्तेः षत्वाभावश्च ओस्रीयत् । ९सहवासिनोः अश्विनीकुमारयोः द्वि०व०। "अग्नयः उस्रा जरन्ते"ऋ० ४,४, ५,५, उस्रा सहनिवसन्तावश्विनीसुतौ" भा० ।

उस्रि स्त्री वस–बा० कि षत्वाभावः । गन्त्र्याम् "हिन्वन्ति सूरमुस्रयः" ऋ०९ ६५,१, "उस्रयः सर्व्वत्र गन्त्र्यः" भा०।

उस्रिक पु० उस्र+अल्पार्थे स्वार्थे वा ठन् । अल्पवाहके १जीर्णवृषभे अल्पक्षीरस्राविण्यां २स्त्रीगव्याम् स्त्री

उस्रिय पु०उस्र+स्वार्थे अल्पार्थे वा घ । १जीर्णवृषभे "उस्रियो वृषभः क्रन्दतु द्यौः" ऋ०५,५८,६, २स्त्रीगव्याम् स्त्री निरु०। "गवामूर्व्वमुस्रियाणाम्"ऋ०५,३,४,उस्रियाणां क्षीरमुत्सारयन्तीनाम्"भा०।

उह अर्दने भ्वादि० पर० सक०सेट् इरित् । ओहति औहत्, औहीत्, उवोह ऊहतुः । अप अपसारणे तानपौहीत् निशाचरः"भट्टिः "अपौहदुत्तरः" रघुः

उह अव्य० उ च ह च द्व० । १संबोधने, २एवार्थे च ।

उहह अव्य० उह च ह च । सम्बोधने ।

उहू स्त्री उह–कू । १खेदसूचके शब्दे "नखानि विधुशङ्कया करतलेन तत्व्यावृणोत् ततः किसलयभ्रमात् करमथाक्षिपद्दूरतः । ततोवलयशिञ्जिते भ्रमरगुञ्जिताशङ्कया उहूरिति कुहूरवध्वनिभियाऽपतत् मूर्च्छिता"। वह–कू। वाहके त्रि०। "हिरण्य पर्णा उहुव उषर्बुधः" ऋ० २,४५, ४, उहुवः वाहकाः" भा० उवङ् छान्दसः

उह्यमान त्रि०वह–कर्म्मणि शानच् । यस्य वहनं क्रियते तस्मिन् "यथोह्यमानःकिल भोगिवैरिणा" नैषध०।

उह्र पु० वह–रक् । वृषभे शब्दार्थचिन्तामणिः

इति वाचस्पत्ये उकारादिशब्दार्थसङ्कलनम् ।